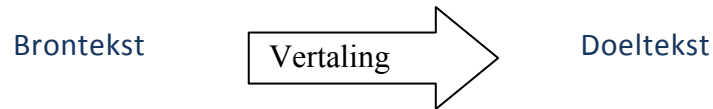

Les 1. Het equivalentiebegrip in de geschiedenis van het vertalen

1 Vooraf

Wat de basiselementen van de vertaalrelatie betreft, is het sinds Ladmiral (1979) gebruikelijk om voor de vertaalhandeling de metafoor te gebruiken van 'bron' en 'doel' ('source' en 'cible', 'source' en 'target'). Dat heeft o.a. te maken met een toenemende bewustwording van het proces- en eindpuntgerichte karakter van de vertaalact, en een sterkere focus op het tekstgerichte eerder dan het taalgerichte. In een wat gesimplificeerde voorstelling kan men vertaling opvatten als een verwerkingsproces met een brontekst (in de brontaal) als input en een doeltekst (in de doeltaal) als output.

Basiselementen vertaalrelatie

2 Bron- en doeltekst in de vertaalgeschiedenis

2.1 *De heilige brontekst*

[Vreesachtigheid en eerbied]

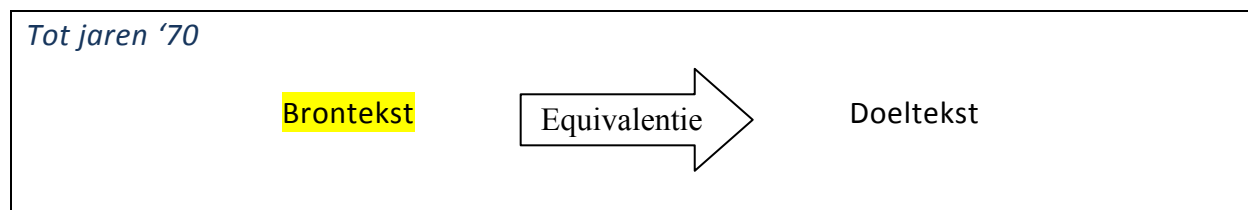
Overwegend in de oudere westerse vertaalbeschouwing en –activiteit was de onontkoombaarheid van de gecanoniseerde brontekst, ten koste van de bewegingsruimte voor de doeltekst. Dit hield in dat (vergelijking met) de brontekst gold als enige en ultieme toetssteen om vertaalkwaliteit te beoordelen, wat leidde tot het gebruik om woord voor woord te vertalen, om toch maar niet van ontrouw aan de brontekst beschuldigd te kunnen worden. Hiëronymus maakte zich hiervan los door te pleiten voor een semantische aanpak zoals zijn voorbeeld Cicero gedaan had: vertalen gaat betekenis per betekenis ('non verbum (d)e verbo sed sensum de sensu').

Die attitude van respect voor de – in letterlijke zin - 'heilige' brontekst is tot op zekere hoogte vergelijkbaar met de attitude in de renaissance en het humanisme t.o.v. teksten uit de klassieke Oudheid, gekenmerkt als die was door respect voor de helderheid en uitdrukingskracht van de klassieke talen. De klassieke doodoener 'traduttore traditore' geeft uiting aan het wantrouwen voor het vermogen van de moderne nationale talen om die klassieke helderheid te evenaren. Met het groeiende zelfvertrouwen van de nationale staten en de daarbij horende nationale talen echter durft men steeds nadrukkelijker vertalingen aan die zich loszingen van de brontekst, met als typisch voorbeeld de 'belles infidèles' uit de tijd van het Franse classicisme, waar een vorm van 'ontrouw' voor het eerst als een deugd wordt geprezen.

De romantiek brengt een nieuwe opstoot mee van brontekstrespect, door de waardering die men hecht aan het creatieve en originele van de scheppende auteur. Immers, als het creatieve genie zo uniek is, hoe kan een vertaler dan een product afleveren dat ook

maar bij benadering het meesterwerk kan evenaren? Aan de sterke brontekstoriëntatie is wellicht niet vreemd dat de discussie zich grotendeels afspeelt in de beperkte kring van theologen, classici of literatuurkenners die zelf meertalig zijn, een elite dus die er de voorkeur aan geeft de tekst in zijn originele liever dan in zijn vertaalde vorm te lezen, en de vertaling veeleer ziet als een noodzakelijk kwaad.

In de jaren '60 en '70 manifesteert zich dit respect voor de brontekst in de meer linguïstisch georiënteerde vertaalwetenschap en zijn sterke preoccupatie met het verschijnsel equivalentie. Met de term 'equivalentie' doelde men in eerste instantie op de semantische vergelijkbaarheid (of gelijkenis) tussen bron- en doeltekst, maar al snel werden ook pragmatische en communicatieve aspecten aan de definitie toegevoegd, en groeide het besef dat equivalentie gradueel is, werkzaam op verschillende niveaus en voor verschillende aspecten.

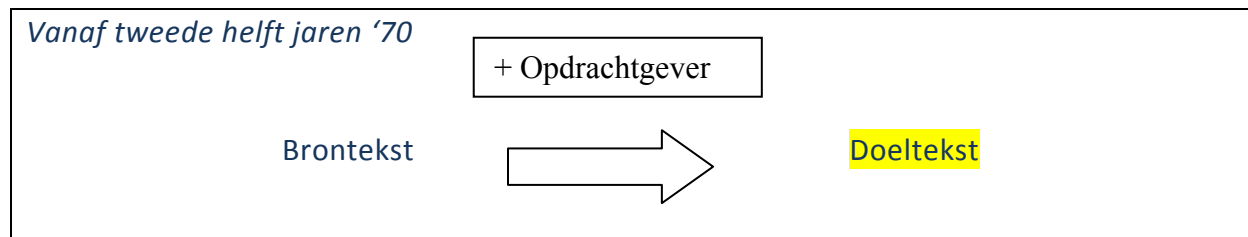

2.2 De doeltekst komt op de voorgrond

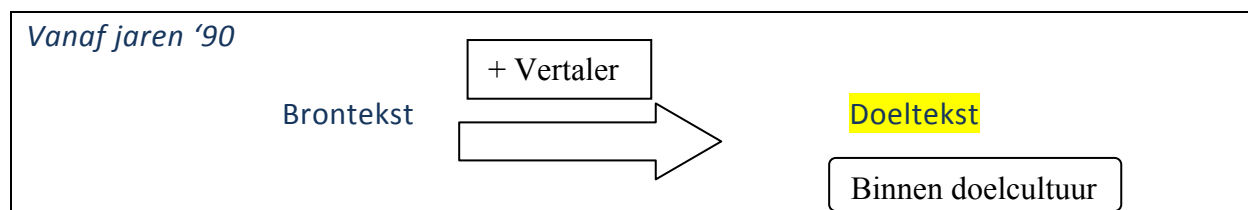
[Bevrijding en pragmatisme]

Door de groeiende internationalisering op economisch en politiek gebied sinds WO II is vertaling in steeds meer domeinen van de samenleving binnengedrongen, en is dientengevolge de vertaalbeschouwing in meer utilitaire en pragmatische zin geëvolueerd, met prioritair aandacht voor het geïntendeerde doelpubliek, en dus voor de doeltekst. Ook de studie van literaire vertaling evolueerde in de richting van een empirische, descriptieve wetenschap, die in toenemende mate geïnteresseerd is in de doeltekst.

Kenschetsend voor de pragmatische benadering is het Oost-Europese en vooral Duitse functionalisme, dat steeds meer oog kreeg voor de communicatieve kant van het vertaalgegeven. Naast de vertaler kwam ook de opdrachtgever in beeld, en werd de schijnwerper gericht op andere dan literair of theologisch geïnspireerde vertaling: juridische of medische vertaling, technische vertaling (handboeken, technische fiches van industriële toestellen), publicitaire vertaling (reclame, reisbrochures, enz.), enz. De nadruk kwam veel sterker te liggen op de functie die de tekst in de doelcultuur moest vervullen, de *skopos* of datgene wat men met de vertaling 'op het oog' had (Reiss & Vermeer 1984). Die *skopos* kan variëren naar gelang van de geïntendeerde ontvanger, en de vertaler maakt gebruik van de vertaalstrategieën die het meest geschikt zijn om met zijn vertaling het beoogde doel te bereiken.

In deze nieuwe manier van bekijken maakt de brontekst deel uit van de opdracht, en vormt – met de **skopos** - de basis voor de *relevante factoren* die uiteindelijk het translatum bepalen, het eindproduct van de vertaalhandeling: deze visie komt neer op een “onttroning” van de brontekst.

Maar goed, eerst moeten we door de ‘equivalentie’-fase.

3 Het concept ‘equivalentie’

Wanneer in de tweede helft van de 20^e eeuw de verwetenschappelijk van de vertaalreflectie inzet, wordt een ethisch geladen term als ‘trouw’ vervangen door het meer wetenschappelijk klinkende ‘equivalentie’, een begrip dat gedurende een aantal decennia in het centrum van de vertaalwetenschappelijke aandacht staat. De term is zelf ontleend aan wetenschappen met een hoge graad van exactheid en formalisme, zoals logica en wiskunde.

3.1 Lexicale opvatting van equivalentie

3.1.1 Het concept in het gewone vertaalvertoog

Wanneer in de literatuur de relatie tussen bron- en doeltekst gekarakteriseerd wordt, is een vanzelfsprekende relatie waar steeds weer naar verwezen wordt, die van de equivalentie. Op het lexicale niveau heeft deze term een zeer herkenbaar statuut: zeer natuurlijk zijn statements als

- (1) Ken je het equivalent voor dat woord in het Spaans?
- (2) *Maison* is het Franse equivalent van het Nederlandse *huis*.
- (3) Kijk eens in het woordenboek of er een equivalent bestaat voor het Engelse woord *sales manager*.

Bij uitbreiding wordt de notie ook te pas gebracht wanneer het erom gaat de relatie tussen een hele vertaling en zijn origineel te karakteriseren:

(4) Is die vertaling wel volledig equivalent aan de brontekst?

Equivalentie is een notie die, wanneer gebruikt binnen een wetenschappelijke context, alleen daarom al controversieel is omdat het woord *equivalent* als synoniem van *gelijkwaardig* ook in de alledaagse taal zo ruim gebruikt wordt. Daardoor mist het de eenduidigheid en strenge definitie die van een wetenschappelijke term mag worden verwacht. Niettemin blijft het equivalentieconcept onmisbaar voor het vertaaldiscours, al was het maar omdat het zo handig en zo gebruikelijk is (Baker 1992: 5-6, Van den Broeck 1999: 212).

3.1.2 Een strikte definitie

De term is altijd het populairst geweest bij vertaalwetenschappers die een linguïstische invalshoek op het vertaalgegeven hadden, zeker in de jaren zestig en zeventig van vorige eeuw toen de linguïstiek dankzij de formalisering grote beloften leek in te houden om binnen de menswetenschappen een 'exactere' status te krijgen, vergelijkbaar met wiskunde en fysica. In hun streven naar eenduidige en heldere terminologie, waren er zelfs vorsers die aan de equivalentierelatie dezelfde eigenschappen wilden toekennen als in logica en wiskunde, nl. die van absolute symmetrie en omkeerbaarheid. Wat houden die eigenschappen in?

Om te beginnen is logische equivalentie **symmetrisch**: een relatie R tussen twee elementen x en y is symmetrisch als ze ook geldt in omgekeerde richting, d.w.z. tussen y en x. In formele termen:

(5) Voor elke x en elke y geldt: als R(x,y) geldt, dan geldt R (y,x)

Voorbeelden van symmetrische relaties zijn 'even groot als', 'heeft ontmoet', e.d. Als de relatie nooit geldt in de omgekeerde richting spreekt men van een asymmetrische relatie, zoals het geval is voor relaties als 'groter dan' en 'vader van'. In tegenstelling tot bij asymmetrische relaties is bij een equivalentierelatie de volgorde **omkeerbaar**. In de logica is equivalentie (symbool: ' \equiv ') een conjunctie van twee materiële implicaties in tegenovergestelde richting. In schema:

(6) $p \equiv q$ staat gelijk met : $(p \rightarrow q) \& (q \rightarrow p)$

Een voorbeeld:

(7) a Fien zal slagen als ze voor haar examen een voldoende heeft
b Om te slagen moet Fien een voldoende halen

'Slagen' staat gelijk met 'een voldoende halen', en de implicaties gelden wederzijds:

(8) a Fien heeft voldoende voor haar examen \rightarrow Fien slaagt
b Fien slaagt \rightarrow zij heeft een voldoende voor haar examen

Dat men tot een op de logica gebaseerde definitie van equivalentie kon komen zolang men zich op het lexicale terrein bevond, is nog te begrijpen. Het gaat om de equivalentie van het vertaalwoordenboek: als *huis* het equivalent is van *maison*, dan is omgekeerd *maison* ook het equivalent van *huis*. Zoals we echter eerder al aangaven, is absolute equivalentie, net als totale synonymie, veeleer de uitzondering dan de regel. Zolang men zich puur op het denotatieve vlak ophoudt, valt het nog enigszins vol te houden dat b.v. *lunettes* en *bril* equivalent zijn, al mist het Nederlandse woord die automatische associatie met meervoudigheid die de Franse (enz.) tegenhanger wel heeft. De (etymologische) referentie aan de (halve-)maanvorm die in het Franse lexeem verankerd zit, is in het Nederlandse helemaal afwezig. Een andere tegenindicatie vormen lexemen die slechts gedeeltelijk overlappen in de verschillende talen, denken we aan het voorbeeld van Ndl. *kaal* vs. Eng. *bare* (cf. infra).

3.1.3 De beperkingen van een strikte definitie

(i) Strikte definitie genereert verwachtingen die ze niet waar kan maken: terugvertaalbaarheid

Gaan we even uit van equivalentie tussen bron- en doelttekst in de strikte logische zin, dus symmetrisch en omkeerbaar. Als die inderdaad dé bepalende factor zijn voor de vertaalrelatie, zoals sommigen in de jaren zestig en zeventig voorhielden, dan zou dat, logisch doorgeredeneerd, moeten resulteren in twee situaties waarvan elke ervaringsdeskundige weet dat ze niet voorkomen. Niet alleen zou voor elke brontekst één doelttekst moeten bestaan, bovendien zou een doelttekst in een vrijwel identieke vorm aan de brontekst, in de oorspronkelijke taal terugvertaald moet kunnen worden. *Quod non*. In de woorden van Van den Broeck (1999: 213):

(9) Vertaling is een proces dat in één richting verloopt en dus *irreversibel* is. Terugvertaling zal altijd een andere doelttekst dan het origineel opleveren. Bijgevolg kan de term equivalentie slechts in onechte zin op de relatie vertaling-origineel van toepassing zijn. (Van den Broeck 1999: 213)

Laten we dat laatste even illustreren aan de hand van een experiment dat een van mijn studenten enkele jaren geleden opzette. Hij vroeg twee van zijn docenten Frans een passage uit het weekblad *Knack* in het Frans vertalen, de ene heen en de andere terug. Het resultaat zag er zo uit:

Brontekst (NL)	Vertaling in het Frans	Terugvertaling (NL)
<i>(Focus Knack 31-01-2001)</i>		
1 Kevin Spacey, die totnogtoe zijn rollen goed wist te kiezen, speelt een leraar die zijn leerlingen de opdracht geeft iets te zoeken om de wereld te verbeteren.	Kevin Spacey, qui a eu l'art jusqu'ici de trouver de bons rôles, joue un prof qui demande à ses élèves d'accomplir l'une ou l'autre bonne action en vue de rendre le monde meilleur.	Kevin Spacey die er tot nog toe behoorlijk in slaagde goede rollen te vinden, speelt een leraar die zijn leerlingen vraagt een of andere goede daad te stellen om de wereld te verbeteren.

2 Trevor (Haley Joel Osment, die in The Sixth Sense dode mensen zag) stelt zich als doel drie individuen uit de nood te helpen.	Trevor (rôle joué par Haley Joel Osment, qui dans The Sixth Sense voyait les morts) se donne pour mission de venir en aide à trois personnes.	Trevor (een rol van Haley Joel Osment die in The Sixth Sense doden zag rondwaren) stelt zichzelf ten doel drie personen te hulp te schieten.
3 Zij zullen elk op hun beurt drie medemensen de hand reiken.	Celles-ci tenteront à leur tour de porter secours à trois autres de leurs semblables.	Deze proberen op hun beurt de helpende hand te bieden aan drie anderen.
4 Zodoende ontstaat een ketting van naastenliefde en wordt het onrecht uit de wereld gebannen.	Ainsi se constituera une chaîne d'amour qui permettra de buter l'injustice hors du monde.	Zo ontstaat een liefdesketen waardoor onrechtvaardigheid uit de wereld wordt geholpen.

Illustratie 7.1 Terugvertaling

Kijken we alleen maar even naar zin 4: de *ketting* wordt door *chaîne* weergegeven, dat echter ook correspondeert met *keten*, tot op zekere hoogte een synoniem van *ketting*. De kans dus dat je *ketting* terugkrijgt, is bij wijze van spreken 1 op 2. Bij de vertaling van *naastenliefde* is een veralgemening gebeurd (het hyperoniem *amour* voor 'liefde'), zodat het al een wonder zou heten als in de terugvertaling het meer specifieke hyponiem zou terugkeren, en zo de intentie van de brontekst recht zou doen: in termen van probabiteit misschien 1 kans op 100. Onrecht is *injustice* geworden, dat bij terugkeer omgekat is tot onrechtvaardigheid, een – minstens partieel - synoniem van het uitgangswoord. Het wat formele *zodoende* komt na de omweg over *ainsi* terug als het volstrekt neutrale *zo*. Het werkwoord *bannen* dat thuishoort in de collocatie (*onrecht uit de wereld bannen*), is door een minder specifiek *bouter* vertaald, wat in de terugvertaling het 'zachtere' *helpen* oplevert, qua connotatie heel wat neutraler en 'zachter' dan *bannen*.

Toch wel opmerkelijk is dat op het grammaticale vlak de futur simple van het Frans die de onvoltooid tegenwoordige tijd van het Nederlands weergeeft, bij de terugkeer naar het Nederlands weer presens wordt. Dat heeft er dan wellicht mee te maken dat die futur simple idiomatisch is voor het Frans in dergelijke zinswendingen, net zoals in het Nederlands de het presens de defaultvorm is. Misschien nog opmerkelijk is dat het Nederlandse passief, dat in het Frans opgelost was in een neutrale (dus actieve) infinitief, in de terugvertaling weerkeert. Dit grammaticale wonder heeft zich niet voltrokken bij de nevenschikking die, zeer idiomatisch, in het Frans met een onderschikkende relatiefzin wordt weergegeven, een onderschikking die dan ook in de terugvertaling weerkeert.

(ii) Het concept 'equivalentie' vooronderstelt het begrip 'vertaling' en omgekeerd

In de definiëring is sprake van circulariteit: de definitie van equivalentie doet een beroep op de vertaalrelatie ('equivalent zijn teksten die een vertaling zijn van elkaar'), maar ook om vertaling te definiëren heb je het begrip equivalentie nodig (een vertaalrelatie tussen twee teksten houdt in dat beide teksten elkaars equivalent zijn').

(10) translation: the replacement of textual material in one language (SL) by equivalent textual material in another language (TL) (Catford 1965: 20)

Men kan dan ook gemakkelijk begrijpen dat een definitie van vertaling als "the replacement of textual material in one language (SL) by equivalent textual material in another language

(TL)”, zoals de linguïst Catford (1965: 20) die voorstond, al op het lexicale niveau tot onwerkbaarheid gedoemd was, hoeveel te meer dan niet op het niveau van de tekst, waar behalve denotatieve en talige ook connotatieve en buitentalige (textuele, contextuele, situationele) elementen hun rol mee komen spelen.

3.1.5 *Kritiek op het strikte equivalentiebegrip*

In het licht van bovenstaande voorbeelden zal het geen verbazing wekken dat degenen die vertaling niet als een puur linguïstische act willen definiëren, het concept ‘equivalentie’ verwerpen: it is “unsuitable as a basic concept in translation theory” (Snell-Hornby 1988: 22). Ondanks de tirade van Snell-Hornby is het concept nog steeds niet naar de geschiedenis verwezen, volgens Kenny is het zelfs nog steeds “a central concept in translation theory”, zij het inderdaad “a controversial one” (D. Kenny 1998: 77).

We kunnen concluderen dat de lexicale opvatting van equivalentie nauwelijks bruikbaar is als basis voor vertaalkundige equivalentie. Lexicale equivalentie betreft enkel de woorden van de taal, als **instrument** waarmee de vertaler werkt. Bij vertaalkundige equivalentie komen echter ook de doelstellingen van een tekst in beeld, dus de (communicatieve) *functionaliteit* en het inpassen in / aanpassen aan de doelcultuur. Met het lexicon zitten we op het niveau van het taalsysteem, met vertaling op het niveau van het **taalgebruik**. Lexicale equivalentie is dan ook meer een notie uit de contrastieve linguïstiek, zij het met bepaalde vertaalkundige consequenties. Het gaat bij lexicale equivalentie vooral over **denotatie** van woorden **in isolatie**, buiten context. Het onderzoek van vertaling als het textuele resultaat van taalgebruik, moet eveneens oog hebben voor *connotaties* en *context*.

3.2 **Vertaalkundige equivalentie**

3.2.1 *Wat het niet is*

3.2.2.1 Equivalentie is geen identiteit

Niet alleen in de contrastieve linguïstiek, maar ook in het vertaaldiscours staat het begrip ‘equivalentie’ centraal. De vertaler wordt verzocht een inhoudelijk en functioneel gelijkwaardige boodschap in een andere taal te reproduceren. Dat impliceert dat de boodschappen in bron- en doelttekst dus niet identiek zijn, maar alleen - en dat is al heel wat - van gelijke waarde. Wie equivalentie verwacht met identiteit, miskent het aandeel van verandering, vervanging, onderscheid en verschil, “dissemblance” (Larose 1989: 125). Ladmiral (1979: 18) zegt het zo: “Toute théorie de la traduction est confrontée au vieux problème philosophique du Même et de l’Autre”. De kern die ongewijzigd blijft, is de semantische **invariant**.

(11) equivalentie impliceert: invariant + verschil.

Voorbeeld

(12) NL *Het verdriet van België* / FR *Le chagrin des Belges*

Hoewel beide duidelijk anders zijn, kan men de Franse titel toch beschouwen als een geslaagde vertaling van de Nederlandse.

3.2.2.2 Equivalentie is geen correspondentie

Catford (1965) onderscheidt tussen **formele correspondentie** en **textuele equivalentie**. De *formal correspondent* is de corresponderende eenheid onder tekstniveau. Hij doelt ermee op elke doeltaal categorie waarvan kan worden gezegd dat die zo dicht mogelijk een "zelfde" plaats inneemt in het systeem van de DT als de betrokken categorie inneemt in de brontaal.

Je zou kunnen uitgaan van een soort van *nulhypothese*: vorm en structuur van de doelttekst komen punt voor punt overeen met vorm en structuur van de brontekst. Voor Catford komt die neer op 'formele correspondentie'. Dat soort correspondentie op zins-, woord- en/of morfeemrang krijgt men in gedecontextualiseerde zinnen van het type:

(13) NL Alle mensen zijn gelijk – EN All people are equal

(14) FR J'ai laissé mes lunettes sur la table - NL Ik heb mijn bril op de tafel laten liggen

Toch merken we al in het tweede voorbeeld dat 100% van dit soort punt-voor-punt-correspondentie de uitzondering is: het beeld in *lunettes* is afwezig in het Nederlandse pendant (cf. supra), het Nederlands expliciteert het 'zich bevinden'-werkwoord (*liggen*) dat in het Frans impliciet blijft, omdat daar enkel het hyperonieme *laisser* gebruikt wordt. Door het ook te hebben over *textual equivalents* verheft Catford het equivalentiebegrip naar het hogere niveau: niet zozeer het woord- of woordgroepniveau, maar het zinsniveau en vooral het *tekstniveau* worden de maatstaf van equivalentie. De onderscheiding tussen correspondentie en equivalentie vinden we eveneens terug in de interpretatieve methode van de Parijse School, die de 'traduction par correspondance(s)' in feite als on-vertaling beschouwt. Zoals gezegd zijn er natuurlijk wel correspondenties of woordenboek-equivalenten met een wederzijdse overlapping die de 100% benadert (FR treize – NL dertien, EN UNO – FR ONU). Vertaalwoordenboeken zijn van nature gericht op correspondenties, aangezien ze zonder context alle mogelijke vertalingen proberen aan te bieden voor elk woord. Het is juist de afwisseling tussen correspondances en équivalences die volgens Lederer het wezen van de vertaling uitmaakt. Illustratie van een correspondentievertaling die onzin oplevert (Brondeel 1998):

(15) The impression from the document is that the commission is at a loss.

Pure vertaling per correspondentie levert onzin op:

(16a) ?? De indruk van het document is dat de commissie zich geen raad weet.

Door van de nulhypothese af te wijken neemt de vertaler afstand van de strikte correspondenties, en slaagt erin een idiomatisch equivalente vertaling neer te zetten:

- (16b) Equivalent 1 Het document <xS> wekt de indruk dat de commissie zich geen raad weet. [een ander element wordt subject gemaakt, met aanpassing van het werkwoord tot gevolg]
- (16c) Equivalent 2 Uit het document <iA> blijkt dat de commissie geen raad weet. [het subject van 3b is nu een adverbiaal element geworden, wat alweer met een andere werkwoordkeuze gepaard gaat]

3.2.2 *Wat het wel is*

Om het equivalentieconcept te redden, hebben diverse auteurs het proberen te bevrijden uit de enge, taalsysteemgebonden, interpretatie. Men geeft er andere invullingen aan, maakt andere onderscheidingen, brengt gradaties aan.

3.2.2.1 Introductie van **culturele en communicatieve** component: Nida (1964, 1969)

Voor Nida hebben de oude termen ‘letterlijk’, ‘vrij’, ‘trouw’ geen plaats in een vertaaltheorie. Een belangrijke bijdrage die Nida leverde aan het vertaalkundige debat, is dat hij in de vergelijking tussen bron- en doelttekst een nieuw element binnenbracht: de **ontvangers** van de doelttekst en hun culturele *verwachtingen*. Vandaar dat hij naast een *vormelijke* equivalentie ook een *dynamische* equivalentie onderscheidt. De *vormelijke equivalentie* is ruimer dan Catfords ‘formal correspondence’, die vooral betrekking heeft op de lagere niveaus van taalanalyse, op de kleinere vertaaleenheden dus. Bij Nida gaat het om de zorg dat de boodschap in de doeltaal zo dicht mogelijk aanleunt bij de verschillende elementen in de brontaal. We zitten hier eigenlijk vrij dicht bij de letterlijke, interlineaire vertaling, waarbij de *brontaalstructuur* nog een belangrijke rol speelt bij het bepalen van accuraatheid en correctheid. Daartegenover staat de *dynamische equivalentie* die voor Nida gebaseerd is op ‘het principe van equivalent **effect**. Daarbij moet de relatie tussen ontvanger en boodschap in essentie dezelfde zijn als die tussen de oorspronkelijke ontvangers en de boodschap. De boodschap moet afgestemd worden op de linguïstische behoeften en culturele verwachtingen van het doelpubliek, en mikt op complete natuurlijkheid van uitdrukking. Aanpassingen van grammatica, lexicon en culturele referenties zijn essentieel om die natuurlijkheid te bereiken. Het streven naar dynamische equivalentie hangt samen met de zoektocht naar ‘the closest natural equivalent to the source-language message’ (Nida 1964: 166; Nida & Taber 1969: 12). Het gaat hier m.a.w. om een vertaling die bij de lezer of toehoorder hetzelfde *effect* teweegbrengt als de oorspronkelijke uitdrukking bij de oorspronkelijke lezer of toehoorder. Een dynamisch equivalent opzoeken is eigenlijk niets anders dan *doelcultuurgericht* vertalen, of eenvoudigweg ‘vrij’ vertalen, waarbij het ‘vervreemdende’ vermeden wordt. Als bij voorbeeld blijkt dat Eskimo’s geen lammeren kennen, maakt Nida als theoreticus over bijbelvertaling desnoods van het lam Gods een zeehond of een ijsbeer, als het effect maar behouden blijft.

3.2.2.2 Verruiming naar **functionele** dimensie (Duitse Neuorientierung)

Als reactie op de vroegere taalsysteemgerichte benadering van equivalentie legt ook de Duitse

Neuorientierung veel sterker de nadruk op de FUNCTIE van de tekst, en het behoud ervan in de transfer van BT naar DT. De functionele benadering past binnen een visie op taalgebruik en vertalen als een vorm van taalhandelen. Juliane House (1977) ziet in de equivalentie van functie tussen het duo BTxt en DTxt de basisvereiste om überhaupt van equivalentie te kunnen spreken. De eng-linguïstische visie op vertalen als een soort van omcodering wordt definitief begraven:

- (17) Übersetzen ist also für uns *nicht* das Austauschen von einzelnen sprachlichen Zeichen oder Ketten von Zeichen (“Wörter” und “Sätzen”) mit dem Ziel, irgendeine vorgegebene “Äquivalenz” auf dieser Ebene der Zeichen herzustellen” (Hönig & Kussmaul 1982: 14)

Uiteindelijk resulteert de functionalistische visie in een onttroning van de semantische equivalentie, en dus van de brontekst. De doelttekst komt veel meer in het centrum van de belangstelling te staan: een vertaling is pas een vertaling wanneer zij in de doelcultuur als tekst functioneert. Er is aandacht voor de *Skopos*, d.w.z. voor datgene wat men met de vertaalde tekst op het oog heeft. Bovendien wordt de vertaling in de eerste plaats gezien als een *communicatiehandeling*. Vermeer (1986) heeft het niet over ‘Übersetzung’, maar over de handeling ‘Translation’ die een ‘Translat’ als product heeft. In de *Neuorientierung* beperkt men zich dus niet langer tot de *talige* aspecten die met (een) vertaling gepaard gaan, maar ook oog heeft met het *buitentalige*, wat mee onderdeel uitmaakt van de hele communicatieve context. Reiss en Vermeer (1984), die daarin op dezelfde lijn zitten als Newmark (1981), kijken naar de individuele tekst in termen van functie en communicatief effect: equivalentie is bij hen *functionele* equivalentie, bij Newmark ‘*communicative equivalence*’. In het volgende haalt de functionele equivalentie het op de semantische:

- (18) Functionele equivalentie

DU	FR	EN	NL
			Functioneel E:
Semant E:	FR chien méchant	*bad dog	*stoute hond
	DU bissiger Hund	*dog that bites	*bijtgrage hond
Functioneel E:		beware of the dog	gevaarlijke hond

3.2.2.3 Boodschap als tertium comparationis

Het minst controversiële criterium om de kwaliteit van een vertaling te beoordelen, is dat van de **semantische** of inhoudelijke equivalentie (SP ‘*equivalencia de sentido*’, FR ‘*équivalence de sens*’). Die komt hierop neer dat de informatie over de buitentalige werkelijkheid in de vertaalde tekst overeen komt met die van de brontekst. Minimumvereiste voor een ‘goede’ vertaling, aldus Lederer, is dat de vertaling de inhoud van het origineel respecteert. Ondanks de functionalistische oriëntatie zal de *Neuorientierung* dit niet tegenspreken. Semantische equivalentie is gebaseerd op de notie van gelijkwaardigheid van de boodschappen aan beide kanten van de transfer-relatie. Bij de overgang van taal 1 naar taal 2 is het *wat* belangrijk (de boodschap), en niet het *hoe* (de verwoording in de brontekst). Nadat de boodschap losgemaakt is van talige enveloppe, wordt hij vervolgens in

de taal aan de andere kant opnieuw verpakt als was het een boodschap die oorspronkelijk in die taal gesteld was.

3.3 *Samenvatting en poging tot definitie*

3.3.1 Equivalentie als uitgangsgegeven

Men heeft nogal eens de neiging equivalentie te definiëren als die relatie tussen twee teksten die maakt dat de ene überhaupt als een vertaling van de andere gezien kan worden. Of men stelt, zoals Stecconi, dat voor vertaling als tekstsoort de intertextuele relatie van equivalentie met een andere tekst het definiërende en onderscheidende kenmerk is (Stecconi 1994).

Men ontsnapt echter niet een zekere mate van *circulariteit*: equivalentie moet vertaling definiëren en vertaling wordt door equivalentie gedefinieerd. Toury probeert aan die circulariteit te ontsnappen door een onafhankelijk element in te roepen, nl. de doelcultuur. Vertaling is voor hem de tekstsoort die als zodanig binnen een cultuur erkend en herkend wordt. Equivalentie maakt deel uit van de vooronderstellingen van een vertaling (*equivalentiepostulaat*). De onderzoeksvraag is voor hem dus niet OF de twee teksten equivalent zijn (equivalentie is een uitgangsgegeven), maar betreft de verschillende *graden en soorten* van equivalentierelaties die zich tussen vertalingen en hun bronteksten voor kunnen doen. Bij zijn onderzoek naar equivalentie en vertaalnormen gaat Toury uit van de *invariant* (de 'adequate translation') gecombineerd met de noodzakelijke *verschuivingen*. Deze intertextuele relatie kenmerkt de tekstsoort 'vertaling', en bestaat uit een combinatie van gelijkenis en verschil, van *invariant* en *verschuivingen*. Het is in elk geval een intuïtief erg aannemelijk gedachte dat de vertaalrelatie zich situeert binnen een duo van teksten die tot elkaar in een bron/doel-relatie staan.

(19) **Equivalentie** is dan

de relatie die de principiële *vergelijkbaarheid* garandeert tussen twee teksten, in principe in verschillende talen, die samen een duo vormen op het gebied van boodschap, functie, communicatief effect. Die vergelijkbaarheid geldt op micro- en op macro-niveau.

Equivalentie bestaat in graden, is werkzaam op verschillende niveaus en voor verschillende aspecten.

3.3.2 Equivalentie als relatie tussen duoteksten

Als we spreken over **duoteksten**, doelen we op twee teksten die in een input-/outputrelatie staan tot elkaar en tot de transferbewerking. Die laatste is doorgaans *intertalig*, maar een vergelijkbare transferbewerking is intratalig evenzeer denkbaar. Het begrip zoals we het in dit boek hanteren, is verwant met wat in de literatuur bekend staat als 'bi-text' (Harris 1988) [dat heeft betrekking op een bouwsel dat zowel bron- als doeltekst omvat, en psychologische realiteitswaarde heeft voor de vertaler, of voor de tweetalige lezer]. Voor Harris zijn beide polen van de transferrelatie tegelijk aanwezig in de geest van de vertaler, en nauw met elkaar verbonden. Hij vergelijkt het concept met

(20) a single text in two dimensions, each of which is a language (Harris 1988: 8).

Wanneer dit in oorsprong psychologische concept wordt toegepast op computerondersteunde vertaling, gaat men ervan uit dat een flinke hoeveelheid digitaal beschikbare bi-text een nuttige gegevensbank kan vormen met vertaaloplossingen die de vertaler met voorstellen kunnen helpen voor een specifiek tekstsegment. Dergelijke praktische toepassingen zijn vergelijkbaar met die welke voorgesteld zijn voor parallelle corpora.

*De **duotekst** vatten we niet op als een psychologisch construct in de geest van de vertaler, maar als een paar van gekoppelde teksten (een uitgangstekst en een product) die zowel op het macro- als op het microvlak vrijwel uitsluitend elementen bevatten die aan elkaar refereren. (Vandeweghe 2005)*